

MPRA

Munich Personal RePEc Archive

Globalization and the Competitiveness of Our Economy

Bukvić, Rajko and Zeljković, Marinko

Institut društvenih nauka

2001

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/121737/>

MPRA Paper No. 121737, posted 20 Aug 2024 20:42 UTC

Rajko Bukvić i Marinko Zeljković

GLOBALIZACIJA I KONKURENTSKA SPOSOBNOST NAŠE PRIVREDE

1. Globalizacija je protivrečan proces, i mišljenja u vezi s njom su podeljena. Za jedne globalizacija više i nije pitanje slobode izbora, već praktično gotov fakt — neodoljiv i nepovratan proces. Za druge, priča o globalizaciji je samo moderna konstrukcija uzdignuta na nivo teologije koja treba da nas ubedi da je globalizacija ne samo najbolje rešenje, već da alternative i nema. Savremeni svet bremenit je nestabilnostima, nejednakosti se produbjuju, a politički, ekonomski i socijalni problemi se iz dana u dan zaoštravaju. Pristalice globalizacije smatraju da liberalizacija i globalizacija nisu uzroci ovih problema, već, naprotiv, najbolji odgovor na njih. Globalizovana svetska privreda, po njima, u interesu je svih, i bogatih i siromašnih, jer pred njom stoje perspektive rasta i blagostanja, a samim tim i rešenje problema koji danas muče čovečanstvo. Ali, uzvraćaju protivnici, globalizaciju nameću velike korporacije, a moćna međunarodna birokratija nastoji da upravlja celom planetom u interesu privatne moći. Uostalom, dodaju oni, odluke međunarodnih organizacija su imale veoma opipljivo i često pogubno dejstvo na živote najvećeg dela građana sveta... Ukratko, moglo bi se reći da globalizacija u svakom pogledu predstavlja veliki izazov našeg doba.

2. Pod globalizacijom se uobičajeno podrazumeva stalno rastući proces integracije nacionalnih ekonomija u jednu globalnu – svetsku ekonomiju. Ovaj proces obuhvata proizvodnju, trgovinu, investicije i finansijske tokove, a omogućen je razvojem visokih tehnologija, naročito informatičkih. Buduće očekivane dramatične promene u sferi tehnoloških dostignuća, kao i dalja liberalizacija, deregulacija i privatizacija omogućiće ubrzanje globalizacije.

Hronološki posmatrano, dosadašnji razvoj globalizacije može se podeliti u tri faze. Prva faza započela je početkom druge polovine prošloga veka kada dolazi do intenziviranja obima međunarodne trgovine i postepenog ograničavanja trgovinskih restrikcija. Druga faza odvijala se tokom sedamdesetih i osamdesetih godina XX veka, a karakterišu je uvođenje procesa privatizacije i deregulacije, zatim potpunija integracija finansijskih tržišta i osjetnije i slobodnije kretanje kapitala. U trećoj fazi globalizacije (devedesete godine proteklog veka) počinje da se javlja dominacija kapitalnih nad trgovinskim tokovima, dolazi do preovlađujuće uloge stranih direktnih investicija, a njihov kvantum postepeno prevazilazi vrednosti drugih ekonomskih indikatora kao što su bruto domaći proizvod, obim spoljnotrgovinskih tokova i domaće kapitalne investicije¹. Oko 80% sveukupnih stranih investicija odnosi se na mamutske fuzije i kupovine preduzeća čime se neprekidno podstiče dalji rast transnacionalnih kompanija. Svedoci smo da u najnovije vreme transnacionalni merdžeri i akvizicije dostižu bilionske vrednosti. Nastaju megakorporacije, a trend se i dalje ubrzava. Ovi procesi se najviše odigravaju na sektoru finansijskih usluga, osiguranja, farmaceutike, medija i telekomunikacija.

3. Globalizacija se zasniva na premisama neoliberalne doktrine, koja je dovela i do *Vašingtonskog konsenzusa*, a u domenu spoljnotrgovinskih odnosa na teoriji komparativnih prednosti. Ovo poslednje implicira povećanje međunarodne kompetitivnosti i s tim povezano povećanje obima međunarodne trgovine, koja onda postaje moćna poluga daljeg privrednog rasta i blagostanja. Od globalizacije se očekuje porast ukupnog nivoa produktivnosti kroz smanjenje razlika u nivoima produktivnosti. Tako, na primer, ako neko preduzeće nije lider u produktivnosti, a oblast (grana, delatnost) kojoj ono pripada postaje sve više globalna, preduzeće će morati da poveća produktivnost da bi preživelo. A veza između porasta

---

¹ Tako, na primer, godišnji izlazni svetski SDI (strane direktne investicije) tokovi porasli su sa 60 milijardi američkih dolara u 1985. na 649 milijardi američkih dolara u 1998. godini. (Marijana Vidas-Bubanja, Globalizacija svetske ekonomije, *Ekonomika*, broj 7–8, 2000, str. 178.)

blagostanja i porasta produktivnosti (manjih troškova po jedinici proizvoda) sama po sebi je jasna, to jest direktna i nepogrešiva. Međutim, težnja za jediničnim smanjenjem troškova može i da dovede do neželjenih i enormno visokih eksternih troškova, a neki od najočiglednijih primera manifestuju se u bolesti "ludih krava" i epidemiji slinavke i šapa koji su zapljusnuli Veliku Britaniju, s pretnjom da se prošire i na druge zemlje² Nažalost, navode kritičari globalizacije, ovi primeri nisu i jedini. Nezaposlenost, socijalni udari i uništenje životne sredine samo su neke od eksternalija koje često (mogu da) produkuju "efikasni" tržišni subjekti, a troškovi se prevaljuju na teret vlada, poreskih obveznika, građana ili ekosistema.³

4. U ulozi glavnog nosioca procesa globalizacije pojavljuju se moćne transnacionalne korporacije. One obavljaju ubedljivo najveći deo svetske proizvodnje, trgovine i investicija, a takođe produkuju i gro najvažnijih tehnoloških inovacija, s obzirom da raspoložu s daleko najvećim budžetima za istraživanje i razvoj. U transnacionalnim kompanijama je koncentrisana i sve više se koncentriše ogromna moć, ne samo ekonomska, što uz globalizaciju propisa i rastuću ulogu ključnih međunarodnih

---

² "Odluke koje su pospešile ove drame donete su, veoma svesno, u skladu sa određenim dogmama neoliberalne vulgate. Tako je munjevito širenje slinavke i šapa, koje još nije doseglo svoj vrhunac, ali je već 'izvan kontrole', posledica težnje za što isplativijim poslovanjem, naime, da bi stekli što veću zaradu, uzgajivači stoke su smanjili troškove, a samim tim i bezbednost. Osamdesetih godina, u ime liberalizacije privrede, vlada gđe Tačer okrenula je leđa načelu predostrožnosti i otišla tako daleko da je čak ukinula nacionalnu mrežu veterinarskih službi. Uz to, da bi se uštedela milijarda evra i podstakao izvoz, 1991. usvojena je još jedna kobna odluka: zabrana vakcinisanja životinja. Te dve mere, svojstvene produktivističkoj poljoprivredi, stvorile su uslove za sadašnje zaraze. (...) Ista ta očajnička kompetitivnost i neobuzdana trka za što jeftinijim i što unosnijim, dovele su i do bolesti 'ludih krava'". (Videti detaljnije: Injasio Ramone, Sveopšta kriza u Engleskoj, *Le monde diplomatique*, broj 002, godina 1, april 2001, str. 1.)

³ Colin Hines, *Localization. A Global Manifesto*, Earthscan Publications Ltd, London and Sterling, VA, 2000, str. 100.

organizacija, u velikoj meri relativizuje i ograničava funkcije suverenih država. Sve je očigledniji nesklad između formalne vlasti pojedinih država i transnacionalnih korporacija koje na njihovim teritorijama organizuju svoje proizvodne pogone i filijale.⁴ Ugrožen je i sam demokratski poredak, jer građani glasaju za političke partije, a vlast praktično preuzimaju gigantske korporacije. Masovne demonstracije protiv globalizacije, kao izraz demokratske volje građana, proglašavaju se za neprijateljske, čime se na grub način negira sloboda udruživanja i sloboda manifestovanja, koje spadaju u korpus osnovnih ljudskih prava.⁵

---

⁴ "Na podsticaj novog američkog predsednika Džordža V. Buša i njegovog ministra za trgovinu Roberta Zelika, koji nameravaju da ubrzaju pregovore čiji je rok u početku bio određen za 2005. godinu, biće reči o proširenju primene normi iz dogovora Alena na ceo kontinent kao i o proširenju principa nacionalnog tretmana i nediskriminacije u svim oblastima. To se naročito odnosi na državna tržišta, uslužne delatnosti i investicije, čiji propisi su, naročito u ovom poslednjem slučaju, ostali u ružnoj uspomeni, kao najsporniji u okviru Multilateralnog dogovora o investicijama (AMI). Primera radi, poglavlje 11 dogovora Alena omogućava stranim investitorima da sudski progone države u slučaju gubitaka izazvanih primenom državnih propisa i u cilju zaštite okoline. Tako je meksička vlada morala da plati 16,7 miliona dolara kalifornijskom preduzeću Metaklad korp. zato što je jedna meksička opština odbila izgradnju skladišta otpadnog materijala opasnog po zdravlje, protiv čega se pobunilo stanovništvo." (Dorval Briner, Rasplet na samitu u Kvebeku, *Le monde diplomatique*, broj 002, godina 1, april 2001, str. 9.)

⁵ "Treći samit šefova država i vlada tri Amerike ubrojaće se nesumnjivo u najvažnije skupove koje je Kanada ikada organizovala. Kako zvanični podaci pokazuju, očekuje se dolazak 9.000 zvanica, podeljenih u tri brojevano jednako zastupljene grupe: zvanične delegacije, novinari i ... policija. Što se bezbednosti tiče, sve je brižljivo pripremljeno; policijske snage, kraljevska žandarmerija, kao i snage bezbednosti Kvebeka preduzeli su sve mere da kod lokalnog stanovništva održe mentalitet opsadnog stanja. Duž četiri kilometra duge staze podignuta je tri metra visoka oграда, zatvarajući stanovnike starog grada u Kvebeku u njihove kvartove, tako da će, ako žele da uđu ili izađu iz tog dela grada morati da pribave specijalnu ličnu kartu. Trgovci koji imaju radnje u unutrašnjosti tog zaštićenog dela dobiće odštetu za nanete gubitke, a škole će biti zatvorene tokom čitave nedelje održavanja samita. Sve hotelske sobe, kao i sale za sastanke, u elitnom delu grada rezervisane su. Procenjuje se da će cela

Najveći deo svetske moći danas je koncentrisan u SAD i transnacionalnim kompanijama (TNC), a globalni tokovi se odvijaju tako da idu u njihovu korist. Rezultat je da od 100 najmoćnijih ekonomija sveta (uključujući nacionalne ekonomije i preduzeća) čak 47 se odnosi na TNC, 70% globalne trgovine je kontrolisano od strane samo 500 korporacija, a jedva 1% TNC je odgovorno za polovinu od ukupnih stranih direktnih investicija u celom svetu. Dok se rast globalne ekonomije odvija po stopi od 2–3% godišnje, velike korporacije uobičajeno rastu po stopi od 8–10% godišnje.⁶

Kao poseban problem, iako u neposrednoj vezi sa napred navedenim, pojavljuje se produblјivanje nejednakosti u zemljama izloženim principima neoliberalizma. Indikativan je primer zemalja Latinske Amerike: premda su još pre dve decenije uvedene neoliberalne politike koje, navodno, Latinsku Ameriku treba da izvuku iz položaja nerazvijenosti, na početku 2000. više od 36 odsto latinoameričkih porodica je i dalje živelo u siromaštvu (oko 220 miliona ljudi). Ova brojka slična je onoj iz 1994. i znatno premašuje

---

ova operacija koštati najmanje 70 miliona dolara. Zvaničnici podsećaju na Sijetl, Prag, Nicu ili Davos kako bi opravdali takve mere predostrožnosti, a ministar unutrašnjih poslova Kvebeka gospodin Serž Menar se čak pobrinuo da zbog samita isprazni zatvor u Orsensvilu, oslobodivši 600 ćelija. U želji da bude na visini zadatka, vlada sa svoje strane umnožava odbrambene odgovore u korist demokratije i prilikom informativnih sastanaka dogovara se i sa predstavnicima građana. Tako je na sastanku održanom 7. februara 2001. u Otavi, u Ministarstvu za inostrane poslove i međunarodnu trgovinu, zvanični predstavnik premijera za američki samit Mark Loti, ističući usku vezu koja po shvatanju organizatora postoji između demokratije i razvoja, obavestio učesnike da se razmišljalo o tome da se, bilo u uvodnom delu ili u samom tekstu deklaracije koja će biti usvojena na kraju samita u Kvebeku, unese i jedna 'demokratska klauzula'. (B. D., Opsadno stanje, *Le monde diplomatique*, broj 002 - godina 1, april 2001. str. 9.) Takođe videti u istom broju lista tekst: B. C., "Globalni lideri svuda nepoželjni", u kome se konstatuje: "Posle Sijetla, postalo je pravilo da skupovi *globalnih lidera*, svetskih 'donosilaca odluka', neizbežno izazivaju neprijateljske demonstracije."

⁶ Videti: Colin Hines, *Localization. A Global Manifesto*, Earthscan Publications Ltd, London and Sterling, VA, 2000, str. 14.

odgovarajuću iz 1980!⁷ Narastajuće asimetrije i nejednakosti postavljaju stoga mnoga pitanja i, između ostalog, ističu problem mogućih posledica duboke ekonomske integracije na privrede malih zemalja.

5. Kritičari globalizacije, smatrajući da je to proces vođen direktno interesima transnacionalnih kompanija, tvrde da globalizacija ugrožava društvenu koheziju, čovekovu okolinu i položaj i prava zaposlenih i proizvodi rastuće nejednakosti za većinu u svetu, nastoje da ponude i druga rešenja. Jedno od njih je tranzicija iz globalizacije u lokalizaciju, odnosno globalna lokalizacija. Pod lokalizacijom se podrazumeva proces obrnut postojećem trendu globalizacije, tj. favorizovanje u korist lokalnog. U zavisnosti od konteksta "lokalno" se može shvatiti kao deo nacionalne države, sama nacionalna država ili regionalna grupa država. Politike vođene u pravcu lokalizacije pojačale bi kontrolu lokalnih ekonomija od strane društvene zajednice i države. Kao rezultat ovog koncepta sledovao bi porast društvene kohezije, smanjenje siromaštva i nejednakosti, poboljšanje uslova života, socijalne infrastrukture i zaštite životne sredine, itd., jednom rečju porast sveukupne društvene i ljudske sigurnosti. Ovako skicirana lokalizacija, smatraju njeni zastupnici, ne bi značila restrikciju tokova informacija, tehnologija, trgovine i investicija, već samo naglašavanje lokalnog i njegovo bolje i adekvatnije uklapanje u ukupnu globalnu ekonomiju. Ovaj pristup takođe ne znači povratak na potpuno i isključivo državno regulisanje svega i svačega, već jedino obavezu nacionalnih vlada da obezbede politiku i ekonomski okvir koji će omogućiti ljudima, društvenim grupama i preduzećima da rediversifikuju njihove sopstvene lokalne ekonomije.⁸

6. Imajući u vidu intenziviranje globalizacije svetske privrede može se govoriti i o globalnoj konkurentnosti, čiji su, međutim, nosioci transnacionalne korporacije u sprezi sa moćnim državnim aparatima. Globalna konkurentnost, posmatrano sa tog aspekta, pretpostavlja

---

⁷ Dorval Briner, Rasplet na samitu u Kvebeku, *Le monde diplomatique*, broj 002 – godina 1, april 2001, str. 9.

⁸ Videti: Colin Hines, *Localization. A Global Manifesto*, Earthscan Publications Ltd, London and Sterling, VA, 2000, str. 14.

sposobnost pojedinih država da raznovrsnim mehanizmima i delovanjima podstiču prodor svojih firmi na svetsko tržište, koje kada se na njemu učvrste imaju snagu da menjaju uslove konkurentnosti na svetskom planu. U literaturi se ističe da savremeni koncepti konkurentnosti ne počivaju samo na tradicionalnim elementima (kao što su na primer retki resursi, cene i slično), već se sve više baziraju na znanju i ključnim kompetentnostima. Otuda je međunarodna konkurentnost veoma kompleksan pojam, a broj faktora koji je opredeljuju izuzetno je veliki. Dakle, niski troškovi proizvodnje ne moraju biti glavni faktor konkurentnosti, već se težište sve više pomera na kvalitet proizvoda, inovacije, nove proizvode i tehnologije, organizacione promene, menadžment potencijal i slično.⁹

---

⁹ "Nastanak i intenzivni razvoj oblasti strateškog menadžmenta odražavaju izrazitu potrebu, nastalu 1990-ih, da se krupne, radikalne promene, u sferi poslovanja organizacije i dinamike njihove konkurentnosti što realnije sagledaju u svetlu njihovih koncepata, principa, metoda i tehnika. Poslednjih godina, novi se principi često oslanjaju na koncept 'ključnih kompetentnosti', odnosno na međuzavisnost koncepta konkurentnosti i kompetentnosti. Poslednjih godina menja se i pristup strateškog menadžmenta, a time se menja i koncept ključnih kompetentnosti, te se naglašava 'tehnologija, umeće i sinergija'. Značajan akcent i pravac razvoja strateškog menadžmenta vidi se, upravo, u menadžmentu ključnih tehnologija preduzeća. U savremenim uslovima globalizacije postoji saglasnost oko četiri značajne, osnovne karakteristike koncepta oko 'ključnih kompetentnosti firme':

- (1) ključne kompetentnosti su one kompetentnosti koje se prostiru preko više poslova i proizvoda unutar korporacije (one se nalaze u osnovu više proizvoda i poslova);
- (2) postoji vremenska 'dominacija kompetentnosti' nad proizvodima u pogledu trajanja njihovog životnog ciklusa;
- (3) kompetentnosti nastaju 'kolektivnim učenjem' u firmi, koje je rezultat napora u raznim oblastima rada (posebno u koordiniranju diversifikovanih proizvodnih veština i integrisanju brojnih tehnoloških tokova);
- (4) konkurencija na tržištima proizvoda samo je spoljni izraz konkurencije kompetentnosti koja leži u pozadini, ali i u suštini konkurentske borbe."

(Pero Petrović, Konkurentska prednost zemalja u procesu globalizacije, *Ekonomski anali*, broj 140, 1999, str. 161–162.)

Iako se kroz globalizaciju teži sve većoj relativizaciji nacionalnih ekonomija, te se, shodno tome, kao što smo videli, smatra da je uputnije govoriti o konkurentnosti preduzeća i proizvoda, ipak i konkurentnost nacionalnih ekonomija, koja je u tesnoj međuzavisnosti sa konkurentnošću preduzeća i proizvoda, zadržava svoj značaj. U prilog tome govori i činjenica da Svetski ekonomski forum svake godine objavljuje (najkompletniju) analizu međunarodne konkurentnosti privreda industrijski razvijenih i perspektivnih zemalja u razvoju. Veoma je indikativno da se ova analiza zasniva na čak 381 pokazatelju koji objašnjava različite faktore konkurentnosti na svetskom tržištu. Osnovni faktori obuhvaćeni analizama Svetskog ekonomskog foruma jesu¹⁰:

- **Snaga domaće privrede** – makroekonomska ocena domaće privrede (48 indikatora);
- **Ljudski faktor** – raspoloživost i kvalifikovanost ljudskih resursa (56 indikatora);
- **Nauka i tehnologija** – naučni i tehnološki kapaciteti zajedno sa rezultatima bazičnih i primenjenih istraživanja (42 indikatora);
- **Menadžment** – obim u kojem se preduzećima upravlja na inovativan, profitabilan i odgovoran način (38 indikatora);
- **Infrastruktura** – obim u kojem su resursi i sistem prilagođeni da opslužuju osnovne potrebe poslovanja (45 indikatora);
- **Finansije** – performanse tržišta kapitala i kvalitet finansijskih usluga (36 indikatora);
- **Država** – obim u kojem država svojom ekonomskom politikom utiče na konkurentnost (55 indikatora);
- **Internacionalizacija** – obim u kojem zemlja učestvuje u međunarodnoj trgovini i tokovima investicija (61 indikator).

Već iz samog broja i strukture ovako predstavljenih faktora jasno je da se međunarodna konkurentnost od strane Svetskog ekonomskog foruma tretira kao veoma kompleksna, i da je njeno sagledavanje za svaku zemlju zamašan istraživački posao. Očigledno je stoga da bi

---

¹⁰ Prikaz je dat prema: Snežana Popovčić-Avrić, *Novi svetski trgovinski sistem i SR Jugoslavija*, Jugoslovenski pregled, Beograd, 2000, str. 286–287.

svako detaljnije sagledavanje konkurentnosti jugoslovenske, odnosno srpske privrede, zasnovano na ovako postavljenoj metodologiji, prevazišlo okvire našeg rada, pogotovu ako se uzme u obzir da se svi ti faktori, odnosno indikatori inače i ne istražuju i ne obračunavaju za Jugoslaviju. I bez detaljnije elaboracije, međutim, jasno je da se među svim tim faktorima Jugoslavija, odnosno Srbija, u najmanje nepovoljnom položaju nalazi kada se posmatra ljudski faktor (jeftina, a kvalifikovana i stručna radna snaga), bez obzira na to što je protekli desetogodišnji period i u ovoj oblasti ostavio vidljive negativne posledice.

7. Svi dostupni relevantni podaci, i pokazatelji izvedeni na osnovu njih, pokazuju da je dostignuti razvojni nivo i ukupno stanje, a samim tim i sadašnja konkurentnost jugoslovenske, odnosno srpske privrede na veoma niskom nivou, i tokom poslednje decenije konstantno je pogoršavana. To je posledica niza ekonomskih i neekonomskih razloga, kako eksternih tako i internih, odnosno faktora koji su manje ili više poznati i već prilično često navođeni i komentarisani. Među najvažnijim eksternim faktorima koji su tokom proteklih desetak godina doprineli smanjenju konkurentne sposobnosti naše privrede ističu se ne samo odsustvo Jugoslavije iz međunarodnih finansijskih institucija (MMF i Svetska banka, pre svega) i iz Svetske trgovinske organizacije, nepreferencijalni tretman u razmeni sa zemljama Evropske unije, ekonomske sankcije međunarodne zajednice prema našoj zemlji, već pre svega raspad nekadašnjeg jedinstvenog (ili zajedničkog) tržišta SFRJ i ratovi na njegovim prostorima, sa svim pratećim ekonomskim posledicama — smanjenje tržišta i otuda proistekla predimenzioniranost kapaciteta, prekid tokova robe, kapitala i informacija na tom nekada povezanom tržištu, teškoće u transportu robe i obavljanju platnog prometa sa inostranstvom i dr. Isticanjem ovih, eksternih, faktora nemamo nameru, naravno, da umanjimo značaj internih faktora, pre svega sistemskih rešenja i mera, odnosno karaktera ekonomske politike. Iako je krajem 2000. godine došlo do određenih promena i na unutrašnjem planu, kao i u stavu zemalja koje se uobičajeno nazivaju "međunarodna zajednica", i shodno tome položaju naše zemlje u međunarodnim okvirima, mnoge nepovoljne posledice i produženo dejstvo prethodno navedenih internih i eksternih uslova i faktora ostali su, i delovaće još dosta dugo. Sagledavanje i analiza ovih faktora, inače

veoma bitnih za problem konkurentnosti, nije, međutim, predmet razmatranja u ovom radu.

8. U ovom radu zadržaćemo se na ocenama zasnovanim na manjem broju pokazatelja relevantnih za procenu konkurentske sposobnosti naše privrede, koji se temelje na materijalnom položaju naše privrede koji je rezultat proteklog desetogodišnjeg perioda tranzicije.¹¹

U najkraćim crtama osnovne karakteristike stanja i konkurentnosti naše privrede su sledeće.¹²

- Nizak nivo efikasnosti, ekonomičnosti i produktivnosti. Postojeći nivo proizvodnje je skoro dva puta manji u odnosu na proizvodnju iz 1990. godine, a procene su da se proizvodni kapaciteti koriste sa svega 25–30%. U ovakvim uslovima jedinični troškovi proizvodnje, zbog opterećenja fiksnim troškovima, nesrazmerno su visoki. Naravno, treba imati u vidu da je postojeća struktura proizvodnje nepovoljna, pa cilj ne može biti jednostavno njeno povećanje, već povećanje uz nužnu promenu strukture.
- Nizak nivo spoljnotrgovinske razmene, odnosno izvoza. Učešće izvozne realizacije u ostvarenom poslovnom prihodu privrede opalo je sa 8,2% u 1990. na 3,9% u 1999, a industrije sa 11,8% u 1990. na 4,6% u 1999. Pri tome, treba imati u vidu da je ostvarena struktura izvoza bila nepovoljna, i to kako u pogledu strukture izvoznih proizvoda tako i u pogledu geografske usmerenosti. Pored toga, cenovna konkurentnost je bila nepovoljna, pa je izvoz često zbog datih okolnosti ostvarivan i po cenu gubitaka. U proteklih desetak godina mnoga tržišta su praktično izgubljena. S druge strane, nizak nivo i nepovoljna

---

¹¹ Empirijska istraživanja zasnovana na tzv. Constant Market Share Analysis, dakle korišćenjem drugačijih metodoloških postavki, pokazala su da je konkurentnost jugoslovenskog izvoza smanjivana još od sredine 1970-ih godina. (Videti: Snežana Popovčić-Avrić, *Novi svetski trgovinski sistem i SR Jugoslavija*, Jugoslovenski pregled, Beograd, 2000, str. 287.)

¹² Kvantitativni pokazatelji koji slede zasnovani su na zvaničnim podacima iz završnih računa za godine od 1990. do 1999. koje su preduzeća i zadruge predavale SDK, odnosno njenim sledbenicima.

struktura izvoza značajno su limitirali uvoz, naročito repromaterijala i opreme, što se nepovoljno odražavalo na smanjivanje konkurentnosti privrede.

- Visok nivo tehnološke zaostalosti. U protekloj deceniji u svetu su razvijene brojne nove tehnologije, od kojih su mnoge ostale nedostupne našoj privredi. Sposobnost kreiranja novih tehnologija i/ili mogućnost njihovog brzog usvajanja svakako su jedan od najdinamičnijih i najvažnijih faktora povećanja, odnosno održavanja nivoa konkurentnosti nacionalne ekonomije i privrednog razvoja.
- Odliv mnogih kvalifikovanih stručnjaka u inostranstvo. Prema često iznošenim procenama tokom proteklog perioda u inostranstvo je iz zemlje otišlo nekoliko stotina hiljada, uglavnom mladih, kvalifikovanih kadrova.
- Hroničan i enormno veliki nedostatak kvalitetnih izvora za finansiranje obrtnih sredstava. Tako, na primer, nedostatak dugoročnog kapitala samo za finansiranje zaliha privrede krajem 1999. godine iznosio je oko 7,5 milijardi nemačkih maraka, dok se u industriji taj iznos kretao oko 4,5 milijardi maraka. Treba pomenuti da svako povećanje nivoa proizvodnje podrazumeva dodatno angažovanje obrtnih sredstava, odnosno kapitala kojim će taj porast biti finansiran.
- Nedostatak kapitala za zamenu i modernizaciju osnovnih sredstava, naročito opreme, i za finansiranje novih investicija. Bez novih investicija nije moguće povećati proizvodnju niti menjati nasleđenu nepovoljnu privrednu strukturu. Postojeća oprema je zastarela i u najvećem delu i fizički izraubovana, što se vidi iz činjenice da stepen otpisanosti opreme u privredi u celini u 1999. iznosi oko 84%, a u industriji oko 86%.
- Negativan rentabilitet i konstantno pogoršanje finansijske strukture privrede, koji su međusobno uslovljeni, imali su u proteklih deset godina za posledicu enorman porast kumuliranih gubitaka. Krajem 1999. godine kumulirani gubici privrede iznosili su oko sedam milijardi maraka, a u industriji preko pet milijardi maraka. Raspored gubitaka po pojedinim privrednim segmentima, pri tome, dosta je različit. U periodu dosadašnje tranzicije ubedljivo najgore je prošla industrija, a zatim saobraćaj i veze.

U okviru njih najveća koncentracija gubitaka je u velikim preduzećima¹³, pri čemu neka od njih predstavljaju kičmu nacionalne ekonomije.

- Strukturni problemi u privredi. Prestrukturiranje celokupne privrede, a naročito velikih preduzeća, proces je koji ne može biti kratak, niti prepušten samo tržištu. Iako je jasno da mnoga od velikih preduzeća neće opstati u sadašnjem obliku, za svako pojedinačno preduzeće potreban je pažljiv i izdiferenciran pristup.

Napred navedenim ocenama, odnosno pokazateljima, mogli bi se priključiti i mnogi drugi, kao što su na primer visoki troškovi, prezaduženost privrede, visoki finansijski rashodi, slaba motivisanost kadrova, izuzetno loša realna i finansijska infrastruktura i drugi. Jasno je, međutim, i iz ovog sumarnog prikaza da je materijalna osnova naše privrede vrlo slaba. Bez popravljivanja finansijske strukture privrede i njenog prevođenja u zonu pozitivnog rentabiliteta ne može biti govora o povećanju konkurentne sposobnosti naše privrede na duži rok.

9. U izmenjenim savremenim uslovima, koje, i pored prisutnih i sve izraženijih otpora¹⁴, karakteriše sve ubrzanije uvlačenje privreda praktično svih zemalja u jednu, globalnu, svetsku privredu, pred svaku, pa i našu zemlju i privredu postavlja se kao neizostavno traženje sopstvenog mesta i uloge u novim svetskim ekonomskim odnosima. Svaka zemlja mora da izgradi svoju sopstvenu strategiju razvoja i pronalaženja mesta u globalizovanim svetskim ekonomskim odnosima i tokovima, konkretno u okviru toga i svoju sopstvenu strategiju razvoja konkurentnosti. Drugim rečima, neophodna je dugoročna

---

¹³ Ova ocena posebno važi za velika preduzeća, koja su, naravno, u industriji najzastupljenija. Upravo na velika preduzeća industrije i rudarstva odnosi se daleko najveći deo gubitaka u privredi Srbije, odnosno Jugoslavije – u 1998. na velika preduzeća ove oblasti odnosilo se 92% gubitaka ukupne industrije i rudarstva i 77% ukupnih gubitaka privrede. (Rajko Bukvić, Marinko Zeljković, Gubici u privredi SR Jugoslavije u 1997. i 1998, *Ekonomika preduzetništva*, broj 3–4, 2000, str. 68.)

¹⁴ Videti npr. intervju Noama Čomskog milanskom Corriere della sera, prenet u *Politici* od 12. maja 2000. godine. (Noam Čomski, Pokret protiv globalizacije biće nezaustavljiv, *Politika*, 12. maj 2000, str. 6.)

strategija izvoza sa podizanjem nivoa konkurentnosti¹⁵, ali i šire posmatrano strategija uklapanja u svetske tokove, uz postojanje naznačene alternative globalizacija – lokalizacija, kao i naravno same mogućnosti za njeno postavljanje i respektovanje.

Izuzetno loše konkurentske performanse naše privrede upozoravaju da bi u ovom trenutku potpuna i nagla liberalizacija mogla biti pogubna, i da je uloga države u izgradnji pomenute strategije neminovna. U tom kontekstu, postupno liberalizovanje i regionalna povezivanja naše privrede, pre svega sa privredama susednih zemalja, izgledaju kao prihvatljiviji put za nalaženje mesta u savremenim međunarodnim tokovima i odnosima. Naravno, to ne negira potrebu liberalizacije – određeni stepen liberalizacije je nužan, i poželjan, ali, imajući u vidu da je naša privreda materijalno ruinirana i iscrpljena, ova liberalizacija mora biti selektivna i promišljena. Na taj način bi se omogućila zaštita interesa naše privrede i zemlje, i optimalno uklapanje naše privrede u međunarodnu razmenu i time stvaranje osnove za brz i dinamičan razvoj zasnovan na izvoznoj orijentaciji.

Literatura

1. Briner Dorval, Rasplet na samitu u Kvebeku, *Le monde diplomatique*, godina 1, broj 002, april 2001, str. 9.
2. Bukvić Rajko i Zeljković Marinko, Gubici u privredi SR Jugoslavije u 1997. i 1998., *Ekonomika preduzetništva* (Beograd), godina XXXVI, broj 3–4, 2000. str. 68–74.
3. C. B., Globalni lideri svuda nepoželjni, *Le monde diplomatique*, godina 1, broj 002, april 2001, str. 5.
4. Čomski Noam, Pokret protiv globalizacije biće nezaustavljiv, *Politika* (Beograd), 12. maj 2000, str. 6.
5. D. B., Opsadno stanje, *Le monde diplomatique*. godina 1, broj 002, april 2001, str. 9.

---

¹⁵ Petrović Pero, Konkurentska prednost zemalja u procesu globalizacije, *Ekonomski anali*, broj 140, 1999, str. 167.

6. Hines Colin, *Localization. A Global Manifesto*, Earthscan Publications Ltd, London and Sterling, VA, 2000, xiv+290 pp.
7. Petrović Pero, Konkurentna prednost zemalja u procesu globalizacije, *Ekonomski anali* (Beograd), godina XLIII, broj 140, januar – mart 1999, str. 159–167.
8. Petrović Pero, Konkurentnost i prilagođavanje na globalnom tržištu, *Ekonomika preduzetništva* (Beograd), godina XXXVI, broj 7–8, 2000, str. 185–186.
9. Popovčić-Avrić Snežana, *Novi svetski trgovinski sistem i SR Jugoslavija*, Jugoslovenski pregled, Beograd, 2000, XII+339 str.
10. Ramone Injasio, Sveopšta kriza u Engleskoj, *Le monde diplomatique*, godina 1, broj 002, april 2001, str. 1.
11. Vidas-Bubanja Marijana, Globalizacija svetske ekonomije, *Ekonomika preduzetništva* (Beograd), godina XXXVI, broj 7–8, 2000, str. 178–181.
12. Zeljković Marinko, Privreda Srbije u tranziciji (1990–1998), *Ekonomika* (Beograd), godina XXXIV, broj 9–10, 1998, str. 230–237.

Rajko Bukvić i Marinko Zeljković
Globalizacija i konkurentna sposobnost naše privrede

Sažetak: U radu se razmatraju problemi konkurentnosti privrede Srbije, odnosno SR Jugoslavije u kontekstu globalizacije. Kao proces koji zahvata sve veći deo svetskih privreda, nastojeći da ih integriše u globalnu – svetsku ekonomiju, globalizacija je zasnovana na premisama neoliberalne ekonomije i teorije komparativnih prednosti. Kao takva, ona se odlikuje nizom protivrečnosti, kojima utiče i pozitivno i negativno na sve te privrede, pre svega na male zemlje, zemlje u razvoju i bivše socijalističke zemlje. Posebno se ističe da su nosioci globalizacije moćne transnacionalne kompanije, koje obavljaju najveći deo svetske proizvodnje, trgovine i investicija. Kao rezultat privrede u navedenim zemljama su ranjive, uključujući i životnu sredinu, kao i

društvenu koheziju, prava zaposlenih i dr. Stoga i putevi njihovog uklapanja u svetske trgovinske i investicione tokove zahtevaju dobro sagledavanje njihovih trenutnih konkurentskih prednosti (i nedostataka) i osmišljavanje adekvatne strategije za takvo uklapanje. Kao jedno od mogućih rešenja u tom smislu ističe se lokalizacija, kao proces obrnut postojećem trendu globalizacije.

Ključne reči: globalizacija, konkurentnost, neoliberalna ekonomija, privreda, Srbija, SR Jugoslavija, lokalizacija

Rajko Bukvić i Marinko Zeljković

Globalization and the Competitiveness of Our Economy

Abstract. The paper discusses the problems of competitiveness of the economy of Serbia, that is, FR Yugoslavia in the context of globalization. As a process that covers an increasing part of the world's economies, trying to integrate them into the global - world economy, globalization is based on the premises of neoliberal economics and the theory of comparative advantages. As such, it is characterized by a series of contradictions, which affect both positively and negatively all those economies, above all small countries, developing countries and former socialist countries. It is particularly emphasized that the bearers of globalization are powerful transnational companies, which perform the largest part of the world's production, trade and investments. As a result, the economy in the aforementioned areas is vulnerable, including the environment, as well as social cohesion, employee rights, etc. Therefore, the ways of their integration into world trade and investment flows require a good understanding of their current competitive advantages (and disadvantages) and the design of an adequate strategy for such integration. Localization stands out as one of the possible solutions in this sense, as a process that reverses the existing trend of globalization.

KeyWords. globalization, competitiveness, neoliberal economics, economy, Serbia, FR Yugoslavia, localization